

Welke ondersteuning hebben gezinnen nodig?

Ouders van schoolgaande kinderen aan het woord

DOOR KATHLEEN EMMERY, GIANNI LOOSVELDT

IN 'T KORT

In het project Gezinskabinet vroegen we aan ouders hoe zij beter kunnen worden ondersteund. Ouders geven aan dat het niet gemakkelijk is om te voldoen aan verwachtingen over onderwijs, vrije tijd of opvoeding in een context van een arbeidsmarkt waarin voltijds werken de norm is. Ze vragen ondersteuning rond de school om die puzzel rond te krijgen. Daarnaast zouden ze de school graag zien als een partner in de opvoeding en als een plaats waar ouders welkom zijn. Spoort dit met het beleid van de huidige Vlaamse regering dat kennisoverdracht centraal stelt en waarbij ouders verantwoordelijk zijn voor het actief opvolgen van de schoolloopbaan van hun kinderen?

VERWACHTINGEN TEN AANZIEN VAN OUDERS WORDEN GROTER

In het onderwijsbeleid van de nieuwe Vlaamse regering mag er méér verwacht worden van ouders. De beleidsnota Onderwijs 2024-2029 (1) benadrukt het engagement van ouders. Het schoolreglement wordt vervangen door een schoolcontract. Ouders moeten actief de schoolloopbaan van hun kind opvolgen. Ouders moeten een deelnamebewijs van lessen Nederlands voorleggen wanneer ze zich inschrijven in een Nederlandstalige school. De schoolbonus of de schooltoeslag dient daarbij als een stok achter de deur.

Hoe de 'verantwoordelijkheid van ouders' precies zal worden ingevuld, is nog niet duidelijk. In ieder geval leven er bepaalde visies en ideaalbeelden over wat ouders moeten doen. Die tendens zien we niet enkel in het beleidsdomein onderwijs, maar ook als het gaat over de jeugdhulp of het activeringsbeleid (2).

In dit artikel draaien we de redenering om. We zetten de verwachtingen van gezinnen ten aanzien van de overheid centraal. Die toetsen we aan de verwachtingen van de overheid ten aanzien van gezinnen.

OUDERS AAN HET WOORD

In het project *Het Gezinskabinet – Gezinnen aan het woord* kregen we een zicht op de verwachtingen van gezinnen over hoe zij (beter) ondersteund kunnen worden (zie kader). Hoewel 'onderwijs' of 'school' in dit project geen expliciet thema was, zijn er verschillende verhalen en voorstellen die eraan raken. Het thema komt (zijdelings of prominent) aan bod in een vijfde van hun verhalen. Ongeveer de helft daarvan gaat over ontwikkelingsstoornissen bij kinderen. Dat beschrijven we in een afzonderlijk rapport en laten we in dit artikel buiten beschouwing (3).

Het Gezinskabinet

Het Gezinskabinet – Gezinnen aan het woord is een project van de Gezinsbond en het Kenniscentrum Gezinswetenschappen van Odisee Hogeschool. Met het Gezinskabinet willen ze de vragen en behoeften van gezinnen zelf centraal stellen om zo een breed maatschappelijk debat op te zetten over de ondersteuning van gezinnen met kinderen, met aandacht voor kwetsbare groepen.

De centrale vraag voor dit project was: **'Hoe kan jij als gezin (beter) ondersteund worden, door wie en wanneer?'** Gezinnen met kinderen tussen 0 en 14 jaar gingen op zoek naar oplossingen voor knelpunten of alternatieven voor huidige maatregelen.

Het project kende verschillende fasen:

- 1. Een verkennend onderzoek** in samenwerking met studenten van de opleiding Gezinswetenschappen (4). Via interviews bij 139 gezinnen (november 2023-januari 2024) kregen we inzicht in keuzes die gezinnen maakten naar aanleiding van transitiemomenten en hoe ze in die momenten werden ondersteund. We bereikten een diversiteit van gezinnen en gezinssituaties (naar gezinssamenstelling, migratieroots en financiële situatie). De resultaten van dit onderzoek inspireerden het verdere proces en de aanpak van het Gezinskabinet.
- 2. Verzameling van verhalen, ervaringen en ideeën** over de ondersteuning van gezinnen via de website gezinskabinet.be (februari – april 2024). Ouders gaven daar input over de combinatie arbeid en gezin, opgroeien of opvoeden, uit elkaar gaan of een nieuw gezin vormen, onverwachte tegenslag, een nieuwe stap of iets anders. Deze fase bestond ook uit 15 'Gezinsbabbels' met een 150-tal ouders in samenwerking met afdelingen van de Gezinsbond, de bacheloropleiding Gezinswetenschappen van Odisee hogeschool, MAGENTA, het Internationaal comité, de Huizen van het Kind, De Ruimtevaart, SAAMO West-Vlaanderen en het inloopteam De Viertorre. Dat resulteerde in 1.693 verhalen die bruikbaar waren voor analyse.
- 3. Organisatie van 6 Gezinskabinetten** (mei – juni 2024) met in totaal 125 gezinnen die reflecteerden op de kernissues uit de vorige fase. Het doel was om samen met de gezinnen te werken aan concrete, vernieuwende en/of noodzakelijke oplossingen.
- 4. Het Groot Gezinskabinet** (september 2024, Leuven). Ouders gingen vanuit hun verschillende perspectieven met elkaar in dialoog over de belangrijkste voorstellen uit het onderzoek. Ze konden die ook aanvullen of concretiseren. Meer dan 70 gezinnen werkten in totaal 31 voorstellen uit.

Lees het volledige rapport over het proces, dat ondersteund werd door BPact, Indiville en Levuur, op de website van het Kenniscentrum Gezinswetenschappen:

ouders moeten méér balletjes in de lucht houden dan enkel school

Context: de puzzel om gezin en werk te combineren

Veel ouders puzzelen om gezin en werk te combineren. Een ouder verwoordt het zo:

We voelen ons altijd tekortschieten: naar de kinderen toe omdat we moeten werken, op het werk omdat we voor de kinderen moeten zorgen, naar elkaar en andere personen in ons leven omdat onze tijd en energie op zijn.

In het Gezinskabinet zien we dat ouders actief oplossingen zoeken. Ze vragen bijvoorbeeld flexibiliteit van de school (bv. qua uren van voor-schoolse opvang) of de werkgever. Een alleenstaande vader getuigt:

Ik heb veel geluk met mijn werkgever: ik mag mijn dochter meenemen naar het werk. Ik werk met oudere zorgvragers. Dus als die kinderen zien, zijn die blij. In dat opzicht vond mijn baas dat oké dat ze meekomt op dagen waarop ik geen opvang vind of als de school toe is.

Gezinnen zijn soms genooddaakt om beslissingen te nemen zoals het veranderen van werkgever, minder gaan werken of stoppen met werken. Dat komt vaker tot uiting bij ouders met een kind met zorgnoden.

Onze jongste heeft de stap naar het middelbaar genomen en is daar helemaal vastgelopen. Concreet komt het erop neer dat hij vandaag twee halve dagen aanwezig is en de rest thuis is geschreven met als motivatie 'psychisch lijden'. Als mama heb ik de keuze gemaakt om een hele periode onbetaald verlof te nemen om die zorg te kunnen opnemen.

Het aanwezig zijn van een netwerk maakt een verschil. Voor veel gezinnen is het informeel netwerk (vaak de grootouders) cruciaal om alles te kunnen combineren.

Dit schooljaar zijn er met vakanties en pedagogische studiedagen 83 dagen op te lossen. Haar vader neemt er twaalf voor zijn rekening. De rest moet ik zelf weten op te lossen. Mijn vakantie-dagen zet ik hier integraal voor in en verder moet ik vooral mijn ouders aanspreken. Dat doe ik liever niet gezien hun leeftijd, maar ik kan niet anders.

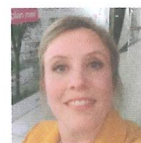
Het is niet altijd mogelijk om beroep te doen op het informele netwerk: omdat grootouders zelf nog werken, zorgbehoevend zijn of in het land van herkomst wonen.

De buurvrouw helpt me soms om mijn kinderen op te vangen, maar dat lukt niet altijd. Verder heb ik geen familie of vrienden in België. Soms moet ik mijn dochter ziek naar school sturen, omdat ik geen andere oplossing heb.

Een aantal ouders verwijzen daarbij naar het bredere plaatje en klagen de hoge verwachtingen in de samenleving aan. Ze vragen meer rust, meer begrip voor ouders en algemeen een meer gezinsvriendelijke samenleving.

Kinderen en jongeren zitten in grote en drukke klassen én er wordt veel van hen verwacht. Papier agenda's, taken via mail, classroom of smartschool: de communicatiemogelijkheden zijn eindeloos. Alles moet snel gaan, want leerkrachten hangen vast aan een ambitieus leerplan. Nog voor leerstof goed en wel uitgelegd is, moeten kinderen mee zijn. Wie iets meer tijd nodig heeft, krijgt nóg extra oefenmateriaal mee naar huis of wordt naar de logo gestuurd, terwijl hun hoofd net snakt naar rust. Ouders rennen van hier naar daar, brengen kinderen naar de opvang en halen ze weer op, zoeken naar vakantieopvang die opnieuw druk en prikkelend is, moeten 200% presteren op hun werk en dan thuis kinderen opvoeden, assisteren bij hun schoolwerk en naar de hobby's brengen terwijl ze er eigenlijk graag gewoon (meer) zouden willen zijn voor hen. Maar dat gaat financieel natuurlijk niet en er is gewoon geen tijd.

In het Gezinskabinet formuleren ouders voorstellen voor langere, beter betaalde en flexibelere mogelijkheden om verloven (zoals ouderschapsverlof) op te nemen, en meer flexibiliteit en begrip aan de kant van de werkgever. In dit artikel beperken we ons tot de voorstellen die te maken hebben met de onderwijscontext.

Kathleen Emmery is diensthoofd van het Kenniscentrum Gezinswetenschappen bij Odisee Hogeschool. Het kenniscentrum doet praktijk- en beleidsgericht onderzoek naar de leefsituatie en de ondersteuning van gezinnen. Dat resulteert in tools, publicaties, vormingen en studiedagen voor sociale professionals, middenveld en beleidsmakers. Kathleen Emmery doet onderzoek naar gezinsbeleid, relatie-ondersteuning en gezinstransities.

Gianni Loosveldt is onderzoeker voor het thema gezinsbeleid in het Kenniscentrum Gezinswetenschappen bij Odisee Hogeschool. Zijn expertise ligt in het beleidsdomein welzijn, volksgezondheid en gezin, sociale zekerheid en de juridische bepaling van gezinsthema's.

Huiswerkbegeleiding

Veel ouders vinden de avondspits té druk. Ouders geven aan dat ze met moeite nog huiswerkbegeleiding kunnen doen.

We proberen de kinderen beurtelings één avond per week aan de poort te halen zodat ze niet altijd naar de opvang moeten. Het huiswerk vraagt vaak onze hulp, maar als de kinderen na de opvang nog moeten eten en huiswerk maken, wordt het heel veel op korte tijd. Het lukt ons wel, maar we blijven continu aan het werk. Want 's avonds zetten we ons opnieuw achter ons bureau wanneer de kinderen in bed liggen.

Er zijn ook ouders die de problematiek van kleine behuizing aankaarten als het gaat om huiswerk of studeren.

Door een te klein huis is het erg moeilijk voor mijn kinderen om te studeren. Dat zorgt voor problemen op school, ze geraken achter. Ze krijgen een slecht zelfbeeld en dat werkt op hun zelfvertrouwen.

Ouders doen voorstellen voor huiswerkbegeleiding op school.

Geef kinderen die echt lang in de opvang moeten bijvoorbeeld mogelijkheden om te studeren met begeleiding die hen kan helpen als iets niet goed lukt.

Andere ouders willen liever zelf beter geïnformeerd worden over huiswerk.

De school had uitleg moeten geven over hoe je als ouder omgaat met huiswerk. Niet alleen inhoudelijk, maar ook wat te doen als je kind er te lang aan bezig is of als je kind gefrustreerd geraakt. Ben je een slechte ouder als niet al het huiswerk is afgeraakt?

Vorstel Gezinskabinet: voorzie buitenschoolse opvang ook voor oudere kinderen

Na schooltijd hebben alle kinderen een veilige plek nodig. Voor sommige kinderen is het niet altijd mogelijk of gewenst om alleen thuis te blijven totdat de ouders thuis zijn. Buitenschoolse opvang kan dan voor oudere kinderen de juiste plaats zijn om rust te vinden en bijvoorbeeld huiswerk te maken.

Warme maaltijden op school

Ouders getuigen dat ze het na school moeilijk vinden om in de avondspits alles te combineren: koken, huiswerk maken, kinderen naar een hobby brengen, rust bieden ... Een warme maaltijd op school zou voor sommige ouders een deel van de stress kunnen wegnemen. Niet alle scholen bieden echter (gezonde) warme maaltijden aan.

Praktisch zou het enorm helpen als op school en bij werkgevers gezonde maaltijden worden aangeboden met voldoende groenten. Ook een proefbeleid op school zou helpen, zodat kinderen de smaak van verschillende groenten leren appreciëren. Nu kunnen de kinderen niet op school eten wegens een ongezond aanbod en sta je dus 's avonds ook nog achter de kookpotten.

Voorstel Gezinskabinet: gezonde, betaalbare, gevarieerde warme maaltijden op school

Subsidieer scholen en informeer hen hoe ze dit kunnen organiseren door goede voorbeelden uit andere scholen te bundelen, met oog voor de diversiteit aan scholen (grote en kleine scholen, scholen met voldoende en onvoldoende infrastructuur ...). Werk met het systeem van verhoogde tegemoetkoming.

Dit voorstel van het Gezinskabinet vinden we terug in het Vlaams Regeerakkoord. De Vlaamse Regering engageert zich om gezonde maaltijden op school te cofinancieren als lokale besturen en basisscholen een aanbod doen. Ze wil ook focussen op biologische en lokaal geproduceerde producten. Dat garandeert echter niet dat er in elke school een aanbod voor warme maaltijden komt. Secundaire scholen worden niet vermeld in het voorstel. Ook lijkt het van het lokaal beleid af te hangen of er gedifferentieerde tarieven komen.

Langere schooluren of kortere schoolvakanties

Een belangrijke bron van stress voor ouders is dat schooluren en werkuren niet op elkaar zijn afgestemd. Dat wordt vaker aangekaart door ouders met onregelmatige werkuren, alleenstaande ouders en ouders die geen beroep kunnen doen op grootouders (bijvoorbeeld omdat die zelf nog werken).

De beperkte opvanguren (voorbewaking vanaf 8u en nabewaking tot 17u, op woensdag tot 14u) maakte het wel moeilijk om een passende job te vinden.

De opvang voor en na school is voor veel ouders een oplossing om dezelfde uren te blijven werken, maar sommige ouders ervaren ook een schuldgevoel.

Mijn dochter gaat naar school vanaf 7 tot 17 uur. In de schoolvakanties gaat ze naar de vakantieopvang op school. Ik ben blij dat ik mijn job kan combineren met de schooluren, maar soms voel ik me schuldig dat ze zo vaak in de opvang moet blijven.

Enkele ouders doen voorstellen voor een langere schooldag.

Voor gezinnen waar beide ouders werken, is het een dagelijkse struggle om alles geregeld te krijgen. Een schooldag zou langer moeten zijn, maar minder intens zodat het effectief haalbaar is voor kinderen. Op dit moment kunnen onze kinderen bijvoorbeeld niet in de nabewaking blijven omdat ze volledig oververmoeid zijn.

Ook de zomervakantie overbruggen is voor veel ouders een evenwichtsoefening. Ouders klagen de beperkte beschikbaarheid en de prijs van vakantieopvang aan.

Tijdens de vakanties moet mijn zoon op (dag) kampen gaan en ik gun hem dat ook, maar dat kost handenvol geld. Als alleenstaande is dat moeilijk te betalen. Maar moet hij buiten het feit dat hij plots zijn papa moest afgeven daar ook nog op inboeten?

Een aantal gezinnen doet voorstellen om de zomervakantie in te korten of om de schoolvakanties anders te organiseren.

Tot en met 13-14 jaar is de zomervakantie moeilijk en kostelijk te overbruggen. Ik pleit voor een kortere zomervakantie, zowel in functie van de ontwikkeling van kinderen als de huidige maatschappelijke organisatie.

Een alternatief voorstel is om meer vakantiedagen toe te kennen aan ouders met schoolgaande kinderen.

Meer vakantiedagen voor mensen met schoolgaande kinderen, of minder schoolvakanties. De school is ongeveer 80 dagen per jaar vaker gesloten dan het bedrijf waar ik werk. Idem voor mijn vrouw. Zelfs als mijn vrouw en ik al onze vakantie-dagen apart zouden nemen, komen we nog 30 dagen tekort.

Voorstel Gezinskabinet: bied oplossingen aan zodat werkende ouders de vakanties kunnen overbruggen

Vakantiekampen kunnen helpen om de schoolvakanties te overbruggen, maar zijn vaak duur, snel volzet en niet altijd flexibel (korte kampjes van twee dagen zouden bijvoorbeeld mogelijk moeten zijn). Ook de zomervakantie inkorten kan een deel van de oplossing zijn.

Brede school en buitenschoolse activiteiten

Sommige ouders stellen zich vragen bij de kwaliteit van de naschoolse opvang.

Er was maar één naschoolse opvang waar mijn zoontjes naar toe konden en geen voor- of naschoolse op school. In de opvang zitten 130 kinderen van 17 verschillende scholen samen door elkaar. Veel te veel voor kleuters als je het mij vraagt.

Ouders doen voorstellen voor een brede school. Die heeft een breed aanbod na- of buitenschoolse activiteiten, waarbij vrijetijdsactiviteiten aansluiten op de schooluren of transport tussen school en de activiteiten voorzien is. Het geeft kinderen de kans om hun interesses te ontwikkelen.

Sportactiviteiten en muziekschool laten aansluiten op de schooltijd met eventueel begeleiding tussen beide zou mooi zijn. Nu kunnen kinderen vaak niet deelnemen als de ouders nog aan het werk zijn en ondertussen zitten ze zich te vervelen in de opvang op school.

Ouders vragen een aanbod dat rekening houdt met de kenmerken van kinderen.

Buitenschoolse opvang of kampjes worden in te grote groepen georganiseerd met heel veel vrij spel, waardoor dit voor sommige kinderen geen optie is (zoals timide kinderen of kinderen die snel overprikkeld zijn).

Scholen voor buitengewoon onderwijs mogen niet worden vergeten. Ouders kaarten aan dat die vaak geen aanbod voor- of naschoolse opvang hebben.

Mijn kind zit in het bijzonder onderwijs zonder voor- of naschoolse opvang. Als alleenstaande moet ik dus mijn werkuren daaraan aanpassen. Zorg voor meer scholen bijzonder onderwijs zodat kinderen in hun eigen buurt naar school kunnen gaan (en daar ook kinderen leren kennen) en niet urenlang op een bus naar de andere kant van de provincie moeten reizen. Voorzie ook kwalitatieve voor- en naschoolse opvang zodat ouders met een gerust hart kunnen gaan werken en hun kind zelf naar school kunnen brengen en afhalen of kunnen samenwerken met ouders uit de buurt.

Er moet ook nagedacht worden over een aanbod voor oudere kinderen en over de mobiliteit voor kinderen die zich zelfstandig kunnen verplaatsen.

Bied jongeren alternatieven voor naschoolse opvang, zoals initiatieven in vrijwilligerswerk. Laat leerlingen meedraaien in een repaircafé, een tuin- en landbouwbedrijf of in rust- en verzorgingshuizen.

Ouders vragen een meer uniform beleid over scholen en gemeenten heen.

Een centrale databank om in te schrijven voor de buitenschoolse opvang in Vlaanderen zou al helpen. Nu moet ik bijvoorbeeld voor de kerstvakantie in de ene gemeente al inschrijven in september en voor de andere gemeente in december. Ik maak gebruik van twee verschillende opvangen omdat ik niet meer samen ben met de andere ouder en omdat de afstand tussen beide gemeenten te groot is. Anders zou mijn kind niet meer naar de vader kunnen gaan.

Ouders vinden dat de kostprijs voor buitenschoolse activiteiten en naschoolse opvang omlaag moet.

Doordat ik er alleen voor sta moeten mijn kinderen vaak naar de voor- en naschoolse opvang. Daar betaal je als alleenstaande werkende moeder gewoon de volle pot voor. En die facturen wegen zwaar door op het budget. Het is gekkenwerk om aan genoeg werkuren te geraken en toch te proberen het aantal opvangmomenten te beperken om financiële redenen.

Voorstel Gezinskabinet: integreer naschoolse activiteiten na school en op school

Werk een zinvol aanbod uit van naschoolse activiteiten en integreer dat in of aan de school, ook voor kinderen na twaalf jaar en voor kinderen met een zorgbehoefte. Doe dat samen met organisaties die expertise hebben (academies, verenigingen ...) en ondersteun of ontlast scholen bij het openstellen van de schoolinfrastructuur.

Laat activiteiten aansluiten bij de schooluren. Als verplaatsing naar de activiteit nodig is, voorzie dan begeleiding en veilige routes. Zorg voor een aanbod dat voldoende lang open is, en dat financieel laagdrempelig is.

Zorg voor opleiding en ondersteuning van diegenen die de opvang of activiteiten begeleiden. Vrijwilligers kunnen ingezet worden onder begeleiding van gediplomeerde personen.

SCHOOL ALS EEN PLAATS DIE MÉÉR IS DAN KENNIS OVERDRAGEN

Ouders zijn dus vragende partij voor de verbinding tussen school en vrije tijd, of voor warme maaltijden op school. Ook andere voorstellen van ouders gaan niet over het leren an sich, maar over zorg en over een partnerschap in de opvoeding.

Overgang naar de kleuterschool

Een aantal ouders getuigt dat de transitie naar de kleuterschool moeilijk is verlopen. Ze vragen de mogelijkheid tot middagdutjes op school, of om kinderen toe te laten in de crèche tot ze klaar zijn om naar school te gaan.

Vanaf januari is ze begonnen met school, waar ze jammer genoeg niet meer kan slapen. We werken beiden voltijds, maar volledige schooldagen zijn te vermoeiend, dus halen we haar af op de middag om een dutje te doen. We rekenen op mijn mama om de namiddag te overbruggen of nemen verlof op. Voorzie slaapplekken op school om peutertjes wat meer rust te bieden, de overgang is voor hen zo ingrijpend. Op die manier kunnen wij als ouders blijven werken, want we kunnen niet alle balletjes in de lucht houden: voltijds werken én zorgen voor de peuter gaat niet.

Verminder de schermtijd

Ouders die deelnamen aan het Gezinskabinet vroegen maatregelen om het smartphonegebruik op school te beperken.

Ik vind het zelf heel moeilijk om de grenzen qua schermgebruik te handhaven bij mijn kinderen. Waarom helpt de samenleving mij daar niet bij en neemt ze daarvoor geen medeverantwoordelijkheid? Je kan dat toch niet van de individuele capaciteiten van ouders laten afhangen? Waarom is er geen verbod op smartphones op school? Het werkt alleen pestgedrag in de hand.

Voorstel Gezinskabinet: zorg dat kinderen op school minder schermen (bv. smartphone) gebruiken.

Verminder de schermtijd bij kinderen. Dat zorgt voor meer concentratie, betere focus, stimuleert de creativiteit in de klas en zorgt voor meer sociale interactie tussen kinderen.

Dit voorstel uit het Gezinskabinet werd al ingehaald door een recente beslissing. Eind december 2024 besliste de Vlaamse Regering om een smartphoneverbod in te voeren in de eerste en tweede graad van het secundair onderwijs, na het eerder aangekondigde verbod in het basisonderwijs. Het verbod moet de schoolresultaten en het mentaal welzijn van de leerlingen verbeteren.

Het aanpakken van pesten

Een aantal ouders geven aan dat hun kinderen van school zijn veranderd omwille van een pestproblematiek. Ouders vragen dat scholen het pesten adequaat aanpakken.

Pestgedrag op school werd niet of weinig effectief aangepakt door de school. Ze communiceerde er quasi niet over. Pas tegen het einde van het schooljaar werd de omvang en impact volledig duidelijk. Er zou een meldpunt moeten zijn zodat de school begeleiding kan opstarten als blijkt dat ze het zelf niet kan oplossen uit eigen ervaring of met haar eigen beleid.

Voorstel Gezinskabinet: pesten aanpakken

Pak het pesten aan via een proactieve en gezamenlijke aanpak van scholen, ouders en kinderen. Creëer bewustwording via gesprekken en een veilige omgeving waarin respect centraal staat. Implementeer duidelijke antipestprogramma's en ondersteun slachtoffers actief.

De beleidsnota Onderwijs 2024-2029 (1) neemt het pesten ernstig: 'We ondersteunen scholen bij het ontwikkelen van een doortastend antipestbeleid. Daarnaast promoten we omstaanderstrainingen voor leraren en leerlingen.' De minister kadert dat binnen de zorg voor het mentaal welbevinden van kinderen en jongeren. Het Kinderrechtencommissariaat (5) juicht de aandacht voor het antipestbeleid toe, maar waarschuwt voor het beperken ervan tot een vraaggestuurde aanpak. Ze stellen voor om een klachtenprocedure te installeren en in tweede instantie een centraal meldpunt voor scholen die volgens ouders en leerlingen het pestprobleem of klachten over de aanpak ervan negeren.

Opvoeding en welbevinden

Heel wat ouders hebben vragen over opvoeden of het welbevinden van hun kind. Ze zouden hiermee graag op school terecht kunnen. Het gaat om uiteenlopende zaken, zoals de overgang naar de kleuterschool, scheiding, de ontwikkeling van kinderen, psychische problemen of gedragsproblemen.

Ik werk zelf niet in de zorg of in een school waarvoor ik weinig kennis heb van wat een kind zou moeten kunnen op een bepaalde leeftijd (zowel motorisch als kennis). Op school moet je echter om alles vragen. Dus als je zelf niet bedenkt dat iets niet helemaal goed is, dan kom je dat niet zomaar te weten.

Ouders vragen begrip van leerkrachten en school voor de thuissituatie van de leerlingen.

De school heeft meestal geen begrip voor de thuissituatie en gaat ervan uit dat het evident is om de door hun gestelde verwachtingen en opgelegde taken uit te voeren. Als alleenstaande man was het een opgave om werk en gezin (opvoeding) te combineren.

Ouders geven aan dat baby's en peuters worden opgevolgd door Kind & Gezin, maar dat dit contact wegvalt wanneer kinderen naar school gaan. Ouders hebben het gevoel er dan alleen voor te staan. Ze ervaren een drempel naar het CLB, dat niet in elke school een zichtbare actor is. Een aantal ouders doen voorstellen voor meer contact tussen ouders en school, en om de dienstverlening van Kind & Gezin uit te breiden naar kinderen op schoolgaande leeftijd.

Is er geen optie om een opvolging aan te bieden na Kind & Gezin? Dit gaat over in het CLB, maar is maar één keer per jaar en zonder de ouders. Het voordeel bij Kind & Gezin in de eerste maanden is dat het automatisch wordt gepland en dus heel laagdrempelig is, ook voor vragen. Want eerlijk, ik vind onze 'problemen' nooit ernstig genoeg om iemand mee lastig te vallen. Maar de laatste 'crisis' (gedragsproblemen kind) zorgde wel dat ons gezin even vierkant draaide, dus hulp was toen heel welkom. Heel lastig omdat we geen oplossingen vonden en zelf als partners ook niet meer op één lijn zaten na een tijdje.

Voorstel Gezinskabinet: 'Kind & Gezin extended'

Zorg ervoor dat aan elke school (ongeacht de school of de gemeente waar je woont) een welzijnsorganisatie is gekoppeld (zoals SAAMO of het Huis van het Kind) en daarmee een persoon die vragen van ouders kan opvangen. Die moet ouders proactief benaderen: aan de schoolpoort ouders aanspreken, de brug maken naar andere organisaties (bijvoorbeeld rond wonen of medische hulp), maar niet loslaten. Die persoon kan ook initiatieven opzetten voor ontmoeting tussen ouders, met een openheid naar meertalige ouders. In secundaire scholen is dat misschien minder evident, maar ouders vragen wel om het te laten doorlopen tot het kind achttien is.

DE SCHOOL, EEN PLAATS VOOR ALLE OUDERS

De school, ook een plaats voor ouders

Heel wat ouders zijn op zoek naar informatie of ondersteuning bij opvoedingsvragen. Ze kijken daarvoor niet alleen naar professionals, maar ook naar andere ouders die hetzelfde meemaken (bijvoorbeeld ouders met een kind met een zorgbehoefte of kinderen in dezelfde leeftijdscategorie, alleenstaande ouders ...). Ze willen ervaringen en tips delen.

Op school kan er meer ingezet worden op oudercafés. Je kan er informatie krijgen over opvoeding en schoolgebeurtenissen. Ouders zouden er ook samen initiatieven kunnen opzetten.

Gezinnen willen ook om andere redenen graag een netwerk uitbouwen in de buurt: om Nederlands te leren, verschillende culturen te leren kennen of elkaar te helpen (zoals elkaars kinderen van of naar school brengen of materiaal uitwisselen). Ze zien het als een manier om (groepen) gezinnen dicht bij elkaar te brengen. In de voorstellen komt de school uitdrukkelijk naar voren als een laagdrempelige plaats waar ontmoeting mogelijk is.

Nood aan meer aandacht/ondersteuning van de school na een verhuis, zoals een onthaalmomentje, buddysysteem voor het gezin, meer met andere ouders in contact brengen.

Ouders vragen een aanbod dat voor iedereen toegankelijk is, zowel financieel als qua tijdstippen.

Meer activiteiten voor ouders waarbij de kinderen meegenomen mogen worden of er opvang voorzien is. Zelfs als de ouderraad op de school van de jongste iets organiseert, doen ze het 's avonds of in het weekend en kan ik er alleen naartoe als ik een babysit vraag.

Voorstel Gezinskabinet: ontmoeting tussen gezinnen via school

Organiseer activiteiten (bv. in samenwerking met sportclubs, de Gezinsbond, het Huis van het Kind) die ouders en kinderen samen doen, aansluitend op de school of in het weekend. Je kunt er samen met je kind leren en tijd doorbrengen. Kinderen zijn er veilig en ouders kunnen er andere ouders ontmoeten en een netwerk uitbouwen. Het is ook een manier voor meertalige ouders om Nederlands te oefenen in contact met andere ouders.

Organiseer ontmoetingsmomenten tussen ouders met uitwisseling rond thema's zoals opvoeding in verschillende leeftijdsfasen. Dat kan via een praatcafé of bijeenkomsten onder begeleiding (bijvoorbeeld door het CLB of een psycholoog) in een omgeving waar ervaringen, gevoelens en vragen gedeeld kunnen worden. Ook in het buitengewoon onderwijs is het belangrijk dat ouders elkaar kunnen ontmoeten en ondersteunen.

School toegankelijker voor gezinnen in een kwetsbare situatie

Uit de verhalen van het Gezinskabinet blijkt dat ouders die het financieel moeilijker hebben, drempels ervaren om deel te nemen aan schoolse of buitenschoolse activiteiten, en bij de kostprijs van schoolboeken, specifieke ondersteuning of bijlessen. Ouders die laaggeschoold zijn, kunnen de kinderen moeilijker helpen met het huiswerk of het voorbereiden van toetsen. Ze ervaren digitale drempels (om Smartschool te volgen bijvoorbeeld). Moeilijkheden die ouders ervaren, kunnen zich weerspiegelen in een schoolachterstand van hun kind. Sommige ouders voelen aan dat ze een label krijgen, waardoor ze gaan twifelen aan hun eigen kunnen en capaciteiten.

Beroepskrachten moeten regelmatig worden bijgeschoold over de realiteit van diepe armoede en de impact ervan op ons gezinsleven. Men moet er rekening mee houden dat we door onze moeilijke levensomstandigheden tijd nodig hebben: tijd om vertrouwensrelaties op te bouwen met de hulpverleners, tijd om te beantwoorden aan de opgelegde voorwaarden om de band met onze kinderen te behouden, tijd om ons aan te passen aan de veranderingen in ons leven. Ouders in armoede ondervinden vaak dat opvoeders denken vanuit hun kader. Ze beseffen te weinig wat het betekent om in armoede te leven. Ze stellen bijvoorbeeld voor dat ons kind op woensdagnamiddag sport beoefent, maar hoe geraken we daar zonder auto? Hoe moeten we het lidgeld en sportkledij betalen?

Gezinnen met migratieachtergrond geven moeilijkheden aan in de omgang met school. Ze kennen niet altijd de gewoontes, zoals bij uitstappen, het eten of huiswerk. De communicatie met leerkrachten verloopt moeizaam omwille van beperkte kennis van het Nederlands, zeker in gesprekken over de kinderen die emotioneel beladen zijn. Begrijpen lukt soms, maar zelf uitdrukken is moeilijker en emoties delen nog moeilijker. Ouders willen verder dat kinderen zich thuis voelen op school en doen voorstellen over meertaligheid.

Kinderen die thuis Arabisch praten, mogen op school geen Arabisch spreken tijdens fantasiespel. Tijdens het spelen met andere kinderen is het normaal dat ze aangespoord worden om Nederlands te praten. Maar waarom mogen kinderen in hun fantasiespel hun eigen thuistaal niet spreken op school.

Voorstel Gezinskabinet: maak schoolomgeving en -context toegankelijker voor gezinnen in een kwetsbare situatie

Werk aan methoden om de school toegankelijker te maken voor alle gezinnen, zoals huiswerkklassen, ouders informeren over de schoolmedia en hoe ermee te werken, aanpassen van taalgebruik (gemakkelijkere woorden), minder snel praten, tolken ...

Voorzie participatiemomenten voor ouders. Zet (ervaringsdeskundige) brugfiguren in om de relatie tussen school en ouders te verbeteren.

Sensibiliseer en professionaliseer onderwijspersoneel en leerlingen, zodat we evolueren naar inclusieve scholen zonder racisme.

Onderwijs moet gratis zijn voor ieder kind.

ouders en beleid

Uitdagingen voor gezinnen

Uit het traject van het Gezinskabinet werd nogmaals duidelijk dat gezinnen een grote druk ervaren om verschillende balletjes in de lucht te houden. Voltijds werken wordt gezien als een financiële noodzaak. Gezinnen worden geconfronteerd met ideaalbeelden over een goede opvoeding en goed ouderschap. Er is de verwachting dat ze hun kinderen en jongeren laten deelnemen aan vrijetijdsbesteding en hen tegelijkertijd voldoende rust bieden en beschikbaar zijn. Ouders voelen zich niet altijd ondersteund als het gaat over het mentaal welbevinden van kinderen en jongeren.

Of er al dan niet een aanbod is (van bijvoorbeeld na- of buitenschoolse opvang, vakantieopvang, hulpverlening voor kinderen met een zorgnood) bepaalt mee de keuzes die gezinnen kunnen of moeten maken. Niet alle ouders beschikken over dezelfde mogelijkheden als het gaat over een haalbare combinatie arbeid en gezin. Bijvoorbeeld de gezinsvriendelijkheid en de mogelijke flexibiliteit rond de aard van het werk (bijvoorbeeld ploegen-, weekend- of avondwerk) verschillen. De aanwezigheid van een informeel netwerk, vaak de grootouders, doet ertoe, al hebben zij niet altijd de draagkracht om in te springen. De zorgbehoefte van een kind kan ervoor zorgen dat gezinnen (tijdelijk) moeten stoppen met werken. Ook de gezinssituatie speelt een rol. Alleenstaande ouders zien zich genooddaakt om voldoende te werken om het financieel haalbaar te houden, maar hebben geen partner om de zorgtaken mee te delen.

We weten uit ander onderzoek, zoals de gezins-enquête (6) dat ouders met een niet-Europese migratieachtergrond vaker als arbeider werken en minder vaak kunnen thuiswerken, ouderschapsverlof opnemen of een periode deeltijds werken. Ze krijgen minder vaak begrip van hun werkgever bij familiale problemen. Ze kunnen ook minder vaak beroep doen op een informeel netwerk omdat familie in het buitenland woont. Ook ouders zonder diploma hoger onderwijs kunnen minder vaak thuiswerken, op korte termijn een verlofdag opnemen, of hun kinderen 's morgens naar school brengen of 's avonds om 15u30 ophalen.

Wat het beleid verwacht van gezinnen

De beleidsnota Onderwijs (1) stelt het volgende: 'Ouders zijn de eerste partners van scholen en schoolteams. Zij dragen de eerste en belangrijkste

verantwoordelijkheid voor de opvoeding van kinderen. Betrokken ouders bouwen actief mee aan de ideale leeromgeving die nodig is voor goede onderwijsprestaties. Betrokken ouders zijn dus geen 'klant' van een school, maar timmeren samen met de school aan sterk onderwijs. We verwachten van ouders dat ze actief de schoolloopbaan van hun kinderen volgen. Het schoolreglement groeit daarbij uit tot een schoolcontract waarin ouders en school bindende afspraken maken over de manier waarop ze een bijdrage leveren in het ontwikkelings- en leerproces. Op die manier kunnen ouders ook aangesproken worden op die engagementen.'

Uit de beleidsnota blijkt een uitgesproken verwachting naar ouders toe, al blijft die voorlopig vaag. De vraag is welke concrete engagementen van ouders zullen worden verwacht? We zagen dat veel ouders bijvoorbeeld met moeite nog huiswerkbegeleiding kunnen doen na de werk- en de schooluren. In het bijzonder ouders die op weinig flexibiliteit van hun werkgever kunnen rekenen, lopen het risico aangesproken te worden op een gering engagement. Of gezinnen die klein behuist zijn, waar het niet evident is dat kinderen op een rustige plaats huiswerk kunnen maken. Of gezinnen die de taal niet spreken of die laaggeschoold zijn.

Ouders vragen ondersteuning rondom de school

Waar de beleidsnota verwachtingen heeft naar ouders in het kader van de onderwijsprestaties van kinderen, vragen ouders ondersteuning rondom die school om een rol op de arbeidsmarkt te kunnen blijven opnemen: een betaalbaar aanbod voor- en naschoolse opvang en vakantieopvang met voldoende lange openingsuren en voldoende plaatsen. Het aanbod mag ook gevarieerder, zodat kinderen en jongeren ook na de schooluren verder kunnen ontwikkelen op het gebied van sport, kunst of muziek. Ouders formuleren voorstellen om brede scholen te realiseren.

Het idee van brede school is niet nieuw. Al in 2010 ontwikkelde het Steunpunt Diversiteit en Leren in opdracht van de toenmalige minister een kader voor brede scholen (7). Toch is de toepassing ervan niet breed geïmplementeerd. De huidige beleidsnota Onderwijs spreekt niet van brede scholen, maar van 'open scholen': 'Schoolgebouwen en speelplaatsen moeten ook buiten de schooluren maximaal toegankelijk zijn voor naschoolse opvang, academies, sportclubs, jeugdorganisaties en verenigingen uit de buurt. We stimuleren lokale besturen om een beleid op te zetten dat het delen van infrastructuur door scholen actief ondersteunt om zo te komen tot

zogenaamde open scholen, waarbij kinderen met elkaar in contact komen via talrijke activiteiten en de kans krijgen hun talenten te ontdekken en te ontplooiën.'

Het decreet open scholen (8) trad in werking op 1 maart 2024, waardoor onderwijsinstellingen hun infrastructuur moeten openstellen voor derden als ze bij AGION subsidies aanvragen voor aankoop, nieuwbouw of grote renovaties. Het concept van open school wijkt af van brede school, in die zin dat er geen vereisten zijn omtrent verbindingen tussen het leren in de school en buiten de school en omtrent de coördinatie en diversiteit van het aanbod.

In de beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding (9) vinden we wel een passage over brede school in het kader van het decreet buitenschoolse opvang en activiteiten (BOA). Vanaf 2026 zullen lokale besturen de regie hierover opnemen: 'We financieren de lokale besturen op afdoende wijze zodat ze een zinvol aanbod (huiswerk, sport, taal, ...) kunnen organiseren, nog meer gericht op Nederlands. Lokale besturen kunnen een voorrangregel voor werkende ouders instellen. We harmoniseren de uitvoering van het BOA-decreet met de principes van de brede school en zorgen dat de opvang op de scholen mee gevat worden in de extra ondersteuning. We voorzien ook BOA voor kinderen uit het buitengewoon onderwijs.'

Het lijkt hiermee dat het beleid zal tegemoetkomen aan heel wat verzuchtingen van ouders. De uitvoering ervan zal de komende jaren duidelijk worden. Zullen er voldoende middelen zijn om een gevarieerd aanbod te hebben, in kleine groepen, met een goede begeleiding en betaalbaar, zoals ouders vragen? Zal het lokale bestuur beleidskeuzes (kunnen) maken die aansluiten op de noden van ouders? Ouders kaarten verschillen tussen gemeenten en tussen scholen aan. Wellicht zullen er grote verschillen blijven, die te maken hebben met de financiering en de aanwezigheid van een aanbod in gemeenten. De mogelijkheid om voorrang te geven aan werkende ouders doet ons echter de vraag stellen in welke mate gelijke ontwikkelingskansen gerealiseerd zullen worden voor elk kind.

Niet alleen op het vlak van brede school, maar ook op andere domeinen verwachten ouders dat de school een plaats is voor meer dan enkel 'kennis overdragen'. De beleidsnota Onderwijs stelt daarentegen uitdrukkelijk: 'In het basisonderwijs wordt opnieuw op de kern gefocust: een kennisrijk curriculum, met veel aandacht voor kennis van het Nederlands en wiskunde, persoonsvormende en socialiserende vaardigheden.'

School als partner in de opvoeding

Ouders zien scholen als een partner in de opvoeding. Voor ouders betekent dat bijvoorbeeld dat kinderen een middagdutje kunnen doen als ze daar behoefte aan hebben of gestimuleerd worden in het gevarieerd eten. Ouders vragen dat scholen de kaart trekken om smartphonegebruik te beperken of werk maken van een antipestbeleid. Ze getuigen hoe ze zich niet altijd gehoord voelen door de school, maar tegelijkertijd wel worden geconfronteerd met de gevolgen als hun kind gepest wordt. Met het aangekondigde smartphoneverbod en de voorstellen rond een antipestbeleid op scholen, neemt de minister wel degelijk ondersteunende initiatieven naar ouders toe, hoewel ze dat niet zo heeft gekaderd.

Ouders geven aan dat ze graag via of op school een aanspreekpunt zouden hebben over vragen over opvoeden of het welbevinden van hun kind. Veel ouders ervaren een breuk tussen de opvolging van Kind & Gezin, die automatisch verloopt, en de overgang naar school. Daar moeten ze zelf aankloppen bij problemen, wat een grotere stap is. Daarnaast uiten ouders de vraag om elkaar als ouders daar onderling in te ondersteunen en andere ouders te ontmoeten om een netwerk op te bouwen. Beide noden van ouders behoren tot de opdrachten van Huizen van het Kind. Toch lijken veel ouders de weg niet te vinden en denken ze vooral aan de plaats die ze goed kennen: de school. Daar ligt nog een opdracht voor lokale besturen, die naast het uitvoeren van het BOA decreet met de Huizen van het Kind belangrijke instrumenten in handen hebben om gezinnen te ondersteunen. Ze kunnen daarvoor een partnerschap aangaan met scholen.

Daarbij moet bijzondere aandacht gaan naar gezinnen in een kwetsbare financiële situatie en gezinnen met migratieachtergrond. Die geven immers aan moeilijk de weg te vinden in de verwachtingen die de school stelt (qua huiswerkbegeleiding, culturele verschillen die spelen, uitstappen, gebruik van schoolmedia, materiaal meebrengen ...). De kostprijs van het onderwijs weegt door. Ouders stellen voor dat brugfiguren vanuit een vertrouwensrelatie werken aan de relatie tussen ouders en school, en hen op weg zetten in de ondersteuning op verschillende levensdomeinen.

De beleidsnota Onderwijs 2024-2029 gaat ook in op de rol van brugfiguren, maar lijkt afbreuk te doen aan hun rol als vertrouwensfiguur voor gezinnen: 'Wanneer er signalen zijn dat ouders moeite hebben om hun verantwoordelijkheid op te nemen, kunnen scholen dat via het CLB discreet melden aan het

lokaal sociaal beleid. In zo'n geval kan het lokaal sociaal beleid ouders die hulpbehoevend zijn de nodige ondersteuning bieden, bijvoorbeeld door brugfiguren in te zetten. Wanneer ouders hun verantwoordelijkheid niet willen opnemen, kan het lokaal sociaal beleid de schoolbonus en de schooltoeslag rechtstreeks laten toekomen bij de school of zelf omzetten in materiële hulp voor de kinderen. Alle kinderen verdienen immers alle onderwijskansen.'

Daarnaast legt de beleidsnota een klemtoon op de rol van het Nederlands: 'We verwachten van ouders dat ze Nederlands kennen of zich engageren om het te leren als hun kinderen Nederlandstalig onderwijs volgen. Dat is niet alleen nodig om met de school te kunnen communiceren, maar ook om hun kinderen buiten de schooluren in contact te laten komen met Nederlands. Het laat ouders overigens toe van nabij de schoolloopbaan van hun kinderen op te kunnen volgen' en 'Ouders die hun kinderen inschrijven in het Nederlandstalig onderwijs, leveren een bewijs van kennis van het Nederlands. Of ze engageren zich om zelf ook Nederlands te leren en leveren daarvan het deelnamebewijs af binnen een vooraf bepaalde termijn. Wie binnen het jaar geen deelnamebewijs kan voorleggen, verliest de schoolbonus(sen) voor alle schoolgaande kinderen tot wanneer een deelnamebewijs kan worden voorgelegd.'

In het Gezinskabinet staan ouders die thuis geen Nederlands spreken zeker niet weigerachtig tegenover het leren van het Nederlands. Nieuwkomers klagen wel aan dat er momenteel tekort is aan taallessen en er wachtlijsten zijn. De minister heeft het voornemen om hierin te investeren. Daarnaast geven gezinnen aan dat de taallessen niet

altijd gezinsvriendelijk worden georganiseerd. Zo moeten nieuwkomers die overdag werken, 's avonds de taallessen volgen die soms in een andere stad plaatsvinden. Door die deels online te organiseren, zouden de ouders meer tijd met hun kinderen kunnen doorbrengen. Zoals eerder aangegeven, zijn meertalige ouders ook vragende partij voor ontmoeting met andere ouders, waardoor er oefenkansen zijn om de taal te spreken. Tot slot kunnen scholen een beleid voeren met respect voor de achtergrond en de meertaligheid in gezinnen.

Naar een geïntegreerd gezinsbeleid

In dit artikel werd duidelijk dat er heel wat raakvlakken zijn tussen het gezins- en welzijnsbeleid en het onderwijsbeleid. Maar ook de huisvesting, de werksituatie en de financiële situatie bepalen de context waarin gezinnen functioneren en daarmee de gelijke onderwijskansen van kinderen. Binnen die verschillende beleidsdomeinen heeft elk een eigen visie, doelstellingen en instrumenten.

Al die beleidsmaatregelen komen op gezinsniveau samen. De Vlaamse overheid wil werk maken van een geïntegreerd gezinsbeleid: het decreet van 17 mei 2024 over de organisatie van een geïntegreerd gezins- en jeugdbeleid (10) moet een kader bieden voor het samenwerken van actoren in de zorg en ondersteuning voor aanstaande ouders, kinderen, jongeren, hun gezin en context. Toch blijft de samenwerking binnen dit decreet beperkt tot het werkveld binnen het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. Uit de noden en vragen van ouders blijkt het belangrijk om daarbij het domein onderwijs niet te vergeten. 🌱

Referenties

- (1) Demir, Z. (2024). Beleidsnota 2024-2029 *Onderwijs en Vorming*. Vlaams Parlement
- (2) Kenniscentrum Gezinswetenschappen (2025). *Studiedag Onverantwoordelijke ouders, verantwoord beleid? Een staat van het Gezinsbeleid 2024*. <https://kcgezinswetenschappen.odisee.be/staat-gezinsbeleid-2024>
- (3) Loosveldt, G. (2025). *Gezinnen worstelen met ontwikkelingsstoornissen. Ervaringen en verwachtingen van ouders. Deelrapport van het Gezinskabinet-onderzoek*. Kenniscentrum Gezinswetenschappen – Odisee Hogeschool.
- (4) Emmery, K. (2024). *Verkenkend onderzoek Gezinskabinet*. Kenniscentrum Gezinswetenschappen – Odisee Hogeschool. <https://kcgezinswetenschappen.odisee.be/onderzoeksprojecten/gezinskabinet>
- (5) Kinderrechtencommissariaat (2024). *Beleidsnota Onderwijs en Vorming 2024-2029: Analyse vanuit een kinderrechtenbril*. Geraadpleegd via <https://www.kinderrechten.be/advies/beleidsnota-onderwijs-en-voeding-2024-2029-analyse-vanuit-kinderrechtenbril>
- (6) Dupont, G. & Vancoppenolle, D. (2023). *Gezinsenquête 2021: De combinatie gezin en werk. Gezinnen in Vlaanderen over gezinsvriendelijke maatregelen van werkgevers, praktische regelingen voor de kinderen, de invloed van het werk op het gezin en (de tevredenheid over) de combinatie gezin en werk*. Vlaamse overheid, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. www.gezinsenquête.be
- (7) Joos, A., & Ernalsteen, V. (2010). *Wat is een brede school? Een referentiekader*. Steunpunt Diversiteit & Leren.
- (8) Decreet van 17 november 2023 over open scholen (B.S. 4 december 2023).
- (9) Genez, C. (2024). *Beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding 2024-2029*. Vlaams Parlement.
- (10) Decreet van 17 mei 2024 over de organisatie van een geïntegreerd gezins- en jeugdbeleid (B.S. 20 juni 2024).